

Данас се распада врло много бракова, по савременој статистици – око 70% бракова, односно две трећине, што је ужасна цифра. Истраживач Сорокин, који је, чини ми се, негде 20-их година истраживао ово питање писао је: „Код нас на 10.000 бракова има 89 развода,“ односно, то је било мање од 1%. Он је говорио: „То је страشان пад морала за Русију.“ А данас је већ 70 пута више од 1%, и пад породице као институције је страشان.

Социолози истичу много различитих узрока. Наравно, сви ови узроци се не могу сматрати ваљанима, зато што се, на пример, често наводи узрок као што је психолошка неспојивост – различитост карактера. Па, јасно је да се мушкарац и жена у сваком случају психолошки разликују и да не може да постоји двоје потпуно идеалних људи. Затим, наводи се одсуство заједничких интересовања. Такође, зар се то може сматрати разлогом, односно озбиљним разлогом за развод? Јер, каква могу бити заједничка интересовања? Ако је мужу занимљива сама жена, све што занима њу, занимаће и њега, и све што занима њега, занимаће и њу, овде у принципу не може да се деси да не постоје заједничка интересовања зато што је занимљив муж са свим својим интересовањима и жена са свим својим интересовањима. Дакле, жена са свим својим интересовањима је занимљива, и овде очигледно недостаје нешто друго. Неки говоре о одсуству љубави. Наравно, одсуство љубави је наводно озбиљан узрок, али треба имати на уму да људи и не могу да ступе у брак и да се притом надају да ће се љубав одмах појавити. Љубав се рађа, њу треба гајити, треба је васпитавати. И то је прва тема од које почињем часове с ученицима старијих разреда. Ову тему започињем одмах, на првом часу – трудим се да крупним словима напишем: *Није могуће ступити у брак из љубави.* Разуме се, они се чуде – како није могуће?

Кажем им: „Да, сви ви имате намеру да ступите у брак из љубави, брак без љубави је ужасна ствар, ипак, без обзира на то, запамтите да брак из љубави у принципу није могућ.“ Наравно, трудим се да објасним да још ниједан човек на земљи није ступао у брак из љубави. Намерно се трудим да то истакнем, зато што човек заиста мора да им објасни да постоји *љубав* и да постоји *заљубљеност*.

А по чему се љубав разликује од заљубљености? Ако би се тако, у две речи објаснило, сасвим кратко. Ево једног примера – човек лежи у болници с преломом ногу, месец дана, два месеца, на пример, пола године је лежао у болници и кажу му: „Сутра ћемо ти скинути гипс, почећеш помало да ходаш.“ Он осећа огромну радост, узбуђен је: „Сутра ћу

почети да ходам“. Осећа необично одушевљење, али једва хода. Тако је и у заљубљености. Човек је срео другог, осећа: „Могу да будем јединствен с њим, односно, он осећа, доживљава необично одушевљење, неку необичну радост, али засад још не воли истински.“ То се опет може упоредити с претходним примером. Прошло је месец-два откако је човеку скинут гипс, и он је почео да се креће, да хода постепено, и то му више не доноси неку радост, за њега је то постала уобичајена појава, он иде, из лежећег стања је прешао у стање ходања, односно, променио се. Променило се његово стање, начин живота. Ето, тако је и с љубављу. Кад човек осећа радост то је још увек заљубљеност. Он осећа радост због тога што општи с човеком, што може да буде једно с њим. Али то још није јединство. Кад је човек већ ступио у нову везу, у јединство, кад су се две душе: мушкарац и жена слили у једно, како се каже у Библији – „двоје у једно тело“, њих двоје постају јединствени, као две руке једног организма. Односно, ако је једној руци лоше, и другој је тешко, ако се једна нога спотакнула, ако је нагазила ексер, друга ће трпети двоструко оптерећење, носиће тежину целог организма. Ето, кад почне такав живот, то је већ права љубав. То није просто заљубљеност као неко осећање, као осећање које испуњава човека, већ је љубав стање кад су се две душе већ срасле, а заљубљеност је предосећање: можемо да се слијемо, сад можемо да се слијемо, да постанемо једно, али још нисмо постали. А љубав је кад су људи већ постали једно, зато заиста, праве љубави, чим су младић и девојка ступили у брак, кад су постали муж и жена, међу њима још нема, у принципу не постоји оно јединство душа до којег ће међу њима доћи, јер се још не зна да ли су јединствени. Проћи ће још пет, десет, петнаест година док се међу њима не роди толико блиска веза, кад може да се деси да жена и муж буду одвојени, рецимо муж је некуда отпутовао, али га она својим срцем осећа. Међутим, колико ће времена проћи, док се таква блискост, такво јединство душа не појави? Зато, је прве 2-3 године љубав у принципу у стању зачетка или тек почиње да клија и људи просто не треба да се жале на то што међу њима нема љубави, зато што се за љубав треба борити, треба се трудити.

Да, социолози су издвојили још неколико разлога, на пример, приоритет професионалних циљева у односу на породицу. Као да је то заиста озбиљан разлог, или на пример, егоизам, небрига за породицу. Човек мора да схвати следеће: да би некако сачувао породицу, породица за њега мора да буде заиста на првом месту, ма шта да се деси. Ако се, рецимо, пред мужем поставља проблем: да ли да изабере ново радно место на којем ће имати више успеха, односно, на којем ће напредовати у каријери, у ономе чему је тежио целог живота, или да изабере породицу, на пример, треба да оде из породице или да га по цео дан не буде код куће, да мало времена проводи с породицом, -нормалном мужу треба да буде потпуно јасно: ма нека пропадне мој посао ако ће због тога трпети моја деца, ако не будем могао да се бавим њима, ако ће због тога трпети моја жена, односно ако не будем могао да јој помажем. За човека, наравно, породица увек треба да буде на првом месту. Ако није тако, ако породица није на првом месту, то је страшно, јер може да доведе до распада породице.

Међутим, вероватно је оно главно, и то ће бити као различите стране медаље неког главног разлога који бих ја формулисао на следећи начин. О томе говори један изванредан писац – Фром, философ. Узгред речено, мислим да се генијалност људи вероватно састоји у следећем – у томе што постоје неке истине које сви схватају и осећају, а неком једном човеку се даје да их формулише. Ето, у томе се састоји генијалност. Он има један рад под називом „Умеће љубави“. И том раду му је пошло за руком да успешно формулише главни разлог због којег се често распадају бракови. Постоји једна реченица у његовом раду која каже да проблем љубави *није проблем избора личности, то је проблем способности човека да воли*. Ето, чини ми се да је то врло прецизно. То је заиста тако јарко и јасно формулисано.

Кад се човек одлучује за развод он обично размишља: „Ето, била ми је потребна добра жена, нисам имао среће, нисам добро изабрао. Шта да се ради? Тражићу даље. Развешћу се од ове па ћу да тражим другу.“ Он почиње да тражи другу, али с овом се понавља исто то, зато што проблем заправо није кога изабрати, није проблем избора, већ је проблем личности, проблем је да ли сам човек може да воли.

Мислим да, такође код Фрома постоји једна јако добра подела појмова. Човек може да буде. За њега постоје два основна појма: бити и имати. И, једна моја, такође занимљива познаница, психолог, која се исто бави породицом, говорила је да после свог првог разговора с људима који већ имају породицу, обично као домаћи задатак поставља следеће питање: „Добро, сад идите кући, а следећи пут ћемо разговарати на ову тему: кад сте хтели да ступите у брак, да ли сте желели да имате добру жену, да ли сте желели да имате добру децу, да ли сте желели да имате топли дом, или сте желели да будете добар муж, да будете добар отац, да будете домаћин у својој кући? Дакле, шта сте желели: да имате или да будете?“ То је заиста веома важно стање: то су два потпуно различита расположења и стања човекове душе. Да ли ја желим да имам добру жену? Да – желим да имам добру жену па бирам, ова није баш сасвим таква, овде нешто не одговара... Па нема идеалних људи, заиста нема идеалних људи који би нам у свему угађали. Зато је човек несрећно изабрао, па ће бирати другу. Желим да имам добру жену, па ћу бирати другу зато што нисам имао среће с овом. Што се тиче деце – ја сам хтео добру децу, а ова су обешечаици, или су се покварила у школи, или их је жена покварила, ташта их је упропастила, па су деца лоша. И испада да је заиста тако, човек се мучи, почиње да се разводи и спреман је да се одрекне деце итд. А у ствари, ако човек има другачију поставку: „желим да будем отац“, „желим да будем муж“, и поред најгоре жене. Ако имам за циљ да постанем добар муж, ма каква била жена, ја могу да будем добар муж, могу да будем добар отац. Деца могу да буду најнепослушнија, најнесташнија, али ја и поред најгоре деце могу да будем добар отац. Ето, веома је важно да се то схвати, да је главни, основни разлог због којег бракови почињу да се разводе и породице да се распадају, тренутак кад човек жели да има, а не сам да буде. Дакле, то је заиста најважније. Из овога проистиче и све остало. Одавде потиче и то што нема љубави. Јер, нема пожртвованости, нема жеље да човек буде неко, нема жеље

да промени себе, нема жеље да се одрекне неких својих навика и онога чему даје предност.

А породични живот се вероватно 99% састоји од неких свакодневних жртава које се чине ради породице. Муж је дошао кући с посла уморан и жели да погледа финале свог омиљеног тима. То је чекао цео дан док је био на послу: или је нешто оштрио на стругу, или је радио у канцеларији и размишљао: „Сад ћу да дођем кући и да гледам фудбал.“ Чим је прекорачио кућни праг жена му одмах, на вратима каже: „Аха, драги...“ и почиње да даје задатке – да оде по сина у вртић, да још успут купи хлеб док она испече пиле, а онда треба да баци ђубре, итд. Муж стоји на вратима и размишља – или да каже жени: „Баш ме брига за тебе, сад ћу да гледам фудбал, а после ћу све да урадим, а ти сама иди по сина,“ односно или ће учинити то, или ће рећи: „Да, ма нема везе, какав тим, коме је то потребно, породица ми је на првом месту.“ Човек се одриче својих навика, неких својих разонода. И ево, од оваквих ситних жртава ради породице састоји се заправо, суштина породичног живота – и то 99%. А онда му Господ, за такав подвиг даје мноштво утехе, коју човек добија у породици. Међутим, мораће много да се труди. Човек не жели да се труди и зато се заиста распадају породице.

Наравно, социолози су људи који истражују, испитују - и ако човек прочита шта се још наводи као један од узрока види да се ту, на пример, може срести: одсуство сексуалне културе у породици. Дакле, ово ни у којој мери не може бити разлог за развод. Ако се двоје људи заиста воле, код њих ће увек све бити у реду. Рећи ћемо следеће: од перестројке, чак од самог њеног почетка ова тема је почела често да се разматра – зашто се код нас распадају породице? Људи не умеју да воде љубав, па се породице распадају. Међутим, то није истина. Овде постоји 1% истине. У чему? Ето, муж је дошао с посла, не помаже жени, не бави се децом, лежи на каучу, гледа телевизију, чита новине, а после тога ноћу захтева неке брачне радости, испуњење брачних обавеза. Дању се односи према супрузи без поштовања, а ноћу захтева неке утехе. Природно, жена неће с радошћу ступати у блискост с мужем, који је у току целог дана у извесној мери издаје, као супруг, као домаћин, као отац своје деце ако он одједном захтева нешто што му по закону припада. Не, просто, интимни односи су прво место на којем се испољава и открива да почиње неслога, зато што у такве односе могу да ступају само људи који имају стопостотно поверење једно у друго. Ако нема тог поверења, значи да ће овде почети нешто да не штима.

Наравно, постоји мноштво других разлога, на пример, абортуси. Социолози истичу и такав разлог – абортусе, болести. Да, заиста, абортус такође може да разруши породицу. Зашто? Јер, како може да дође до самог абортуса? Ако супруга или супруг нису могли да заволе детенце које се већ зачело у утроби супруге, односно, ако не могу да га заволе, о каквој правој међусобној љубави може бити речи, ако супруга није могла

да заволи тако мајушно чудо, које се налази у њеној утроби? Људи уништавају овај нови живот због неких својих задовољстава. Тада је јасно да ће се показати да њихов циљ није љубав, него они за циљ имају задовољство. Ново дете их лишава ових задовољстава, и природно, онда су спремни да иду на абортус. Међутим, не уништава породицу абортус, већ то што се абортус обавља у породицама у којима нема праве љубави.

Исто је и с алкохолизмом и дрогом. Све ово веома много уништава породицу, али разлог је опет исти, треба видети како је човек дошао до те дроге, како је дошао до тога да се пропије. Овде се пише о мноштву разних разлога. Наизглед, породица је нормална, муж жели да буде глава породице и жели да буде домаћин у кући. Али, супруга је такође властољубива, односно, сигурна је у себе, захтева извесно потчињавање мужевљеве воље својој и дешава се да муж после извесног времена осећа да треба да буде газда у кући, али жена га не слуша, деца у принципу, видећи такву неслогу између мужа и жене такође почињу да се васпитавају не баш сасвим нормално, зато што, наравно, у породици треба да се зна ко је главни. И уз жену, која неколико година звоца мужу, испољава тврдоглавост, не слуша га, он природно, почиње да избегава породичне послове, осећа да није газда у кући. И наравно, постоје неке мушке амбиције, кад он схвата да није газда у кући, да не управља кућом у којој треба да одговара за све. Природно, он почиње да избегава одговорност и почиње да бежи из куће, укључујући и бежање у алкохолизам. И ако му код куће не дају утеху, он почиње да тражи утеху негде у нечем другом. Жена често почиње: „Мој муж је алкохоличар, пијаница, развешћу се од њега.“ А дешава се да је узрок баш у жени. Тако да овде, наравно, постоје дубоки узроци.

То се крије негде у духовној сфери, у опустошености, у неспособности човека да заволи, да попусти, да схвати другог, и можда је чак заиста спољашњи узрок развода: „он је лош, овакав је, онакав је,“ тачан, али ако се анализира с духовне стране све то ипак није баш тако, он се и трудио, покушавао је. Распад породице је толико дубок процес на који утичу све стране нашег живота, и породични живот, и васпитање у детињству, чак и само уређење нашег друштва. Ако је, на пример, раније читав начин живота био усмерен на то да се муж, мушкарац, од детињства васпитава као домаћин, као глава породице, он је то и постајао. Сад је јасно да савремени начин васпитања, - и дечака и девојчица, није усмерен на то да мушкарац буде глава породице, да девојчица испуњава улогу мајке, односно данас је већ сам систем васпитања другачији. Ето, на пример, узмимо васпитање дечака. Узмимо да се дечак сад налази у дечјем вртићу. Он иде у вртић у којем је васпитачица жена, у школи углавном предају жене, код куће, ако још отац избегава васпитање, опет га васпитава жена и јасна је ствар да у њему са 16-17 година нема никакве мушкости, односно, он добија женско васпитање. Он са 20 година ступа у брак, а није спреман да доноси јасне одлуке, да има снажну вољу и да буде хранитељ. Односно, данас влада неко мучно стање кад младић има 20 или 25 година, а у глави му је само ветар. Каква може бити одговорност за децу кад он не може да одговара ни за

себе?

Људи ступају у брак, почињу права искушења. Млад човек схвата да није хтео да преузима на себе никакве тешкоће. Он још жели да поживи, у њему игра детињство. И почињу невоље, наравно, људи се с лакоћом разводе. Жене се од детињства, од малих ногу, све мање и мање оријентишу на то да постану мајке. Постати мајка за њих није неко узвишено служење које треба испунити. Међу женама нема таквог идеала, као ни међу мушкарцима. У току већ неколико генерација, почиње да се распада сам брак, сама породица.

Недавно сам се такође срео с једним врло занимљивим стручњаком – сексопатологом. Научна сексологија је у принципу нормална ствар, зато што је у совјетско време то била област науке, психологија, која се углавном бавила породичним васпитањем, односно испитивала је по чему се разликује породично васпитање дечака и девојчица, то јест, психолошки развој мушкараца и жена. То је врло занимљива наука. Разговарао сам с једном женом, стручњаком, која сад има преко 70 година. Овим питањем је почела да се бави управо 70-80-их година. Она каже да већ од дечјег узраста неправилно устројство породице у прошлој генерацији почиње утиче на будућу. Тако каже да су код нас, на пример, 70-80-их постала година родитељи деца из генерације која је 50-60-их година ишла у јаслице. „И вршили смо,“ каже, „испитивања шта се дешава у случају да се на пример, дете до 3 године не васпитава уз мајку, ако га мама стално не мази и не пази, односно не носи на рукама, не изговара му море нежних речи, односно, ако је раздвојено од ње, и или је у јслицама, или га је мама дала баки или деди на чување, ако мама не улаже максимум напора да дете буде уз њу. А 50-60-их година, све било јасно – дете у јаслице, а мама треба да иде на посао. А ми смо,“ каже, „вршили испитивања и дошли смо до закључка да чак у том периоду може да се види утицај васпитања, односно да се дете у јаслицама већ много разликује од кућног детета.“ Питамо, дете од 5-6 година: „Реци нам, Андрјуша, који су твоји другови?“ И дете из јаслица почиње: „Маша, Паша, Даша, Петја,“ и набраја пола вртића. Питамо кућно дете: „Кажите нам, ко су твоји пријатељи?“ И кућно дете почиње: „Мој друг је Вовочка, али он се сад разболео, па се сад играм с Андрјушом, он је исто добар човек,“ односно, већ са 5-6 година дете другачије гледа на свет. Оно се дружи са свима, али обавезно из ове масе људи издваја једно-двоје за које се везује срцем, зато што је навикло да има узак круг људи с којима треба да буде тесно повезано. И оно ће обавезно у сваком друштву, у дечјем вртићу, у школи, затим у омладинском колективу изабрати једно, двоје, троје с којима ће се дружити чврсто, јако, зато што ће из укупне масе издвојити једно-двоје деце за које ће се везати срцем. А остала деца, ако с 5-6 година не праве разлику у пријатељству, с 14-15 година неће правити разлику у љубави. Заљубио се, одљубио се, с једном се забављао, па су се растурили, онда с овом, па с оном, може да се забавља с две одједном, њему то није важно. Ако се кућно дете заљубило с 14-15 година, па се растало, за њега је то трагедија. Оно ће се годину-две сећати, док поново не почне с неким да излази, односно, с 20 година једно ће ступити у брак и развести се, јер ето није

имало среће, па ће поново ступити у брак, а за друго дете ће ако је већ ступило у брак развод бити трагедија, оно ће се борити свим силама.

Испоставља се да време од рођења до три године, најнежније доба, може касније да има последице по читав даљи живот. Наравно, ако се породица распала у једној генерацији касније већ, да тако кажем, по инерцији, по индукцији, исти ови проблеми почињу да расту из генерације у генерацију. И заиста, испоставља се да је већ 50-60-их година било све мање и мање стабилних породица, а 80-их се већ појавио демографски проблем, 1-2 деце у породици, а сад већ долазимо до момента кад почиње масовни распад породице. Запажамо овај проблем, видимо га: рађа се све мање деце. Данас има много развода. Али, треба да постоји и обнова неких најдубљих момената, односно треба почети од васпитања деце, људи треба да имају неке нове оријентире, да немају само жељу за насладом. Чак и савремена реклама, чини се, може да има везе с породицом. Ако дете од малих ногу види: „навали, грицкај сникерс,“ „осети потпуно задовољство,“ „опуштено“, односно, кад је дете усмерено на то да добија задовољство, кад је то оријентир, оно наравно, у животу, који се 99% састоји од труда да се послужи једном, другом, - с таквим расположењем тешко да ће моћи да створи чврсту породицу. Зато је, наравно, распад породице толико многострана појава, толико у њој има различитих фактора утицаја, и није баш тако лако ишчупати се из те провалије у коју почињемо да падамо. Али, опет, ако се сви заједно прихватимо рада на породици има шансе. Ево, ми сад у Талдому покушавамо да створимо породични центар који би то покушао. Разговарамо и с мамама-трудницама, зато што је веома важан мамин однос за време трудноће, док је дете у утроби, врло је важно како се мајка односи према детету. Још овде она мора да га воли. Имамо и разговоре с породиљама, и у школама с ученицима старијих разреда, и с родитељима, односно у свим сферама, трудимо се да обухватимо што је могуће више генерација и људи на које би се могло некако утицати, односно да им испричамо каква треба да буде правилна оријентација у породици. Постоји нада, наравно, да ћемо тако сви заједно нешто постићи. Разуме се, потребна је подршка државе да би се тај проблем некако покренуо с мртве тачке.

Да, узрока неслоге и распада породице има веома много, то може бити неправилно васпитање у детињству, и касније, кад су људи ступили у брак, неко се пропио, јасно је да је тешко и ономе ко пије и с друге стране, тешко је све то трпети и постоји извесна сложеност карактера, кад је људима тешко да се навикну једно на друго. Све то је многострана појава. А ако је тако, треба заиста поставити питање – како човек ипак да покуша да сачува породицу у сваком конкретном случају. Ја бих рекао отприлике следеће, иако је ово комплексна појава, и има много проблема, и премда су односи различити у различитим етапама: да би се породица сачувала људи треба да се труде на томе много пре него што породица је породица уопште створена. Ето, ако се говори људима који још нису ступили у брак како да сачувају будућу породицу они већ треба да се труде, треба много да се труде да би имали исправан приступ браку. Међутим, ако, на пример, данас погледамо младе људе видимо да се дечаци и девојчице забављају са

15-16 година, дакле, они имају прво искуство упознавања, искуство првих односа. Дакле, већ на први поглед, још се нису упознали, а могу се уочити неке њихове прве грешке. Човек гледа девојку и види: мајца је што краћа, панталоне што више спуштене, и најпривлачнији део женског организма се нуди као роба на коју мушкарац треба да се упеца. Јасно је да је то већ тешка грешка, зато што жена, девојка, не може, не сме да нуди своје тело, да разрез на грудима буде што већи, сукњица краћа, панталоне тесније. Ако она на ту удицу хвата мушкарце сигурно је да ће их ухватити, и то ће се уловити огроман број. Али, кога ће ухватити? Јасно је да неће најбоље примерке, најбоље представнике мушког пола. И зато већ овде може да постоји грешка. Имао сам један случај кад је на разговору пред крштење једна жена рекла: „Како то? Где ћете ми наћи доброг мушкарца? И шта? Удала сам се за више-мање пристојног, али се показало да је и он исто такво ништавило? Па, где да нађем доброг? Шта да радим, како лепо да живим с њим? Кажите.“ Ја је погледам, коса јој је у свим могућим дугиним бојама, и спољашњи изглед је такав да имам жељу да јој кажем: „Па погледај се. Кога си могла да привучеш својим изгледом? Тачно, од оних које си привукла, нашла си најбољег, али могла си да бираш и другачије.“ Заиста, ако је жена лепа, она може да носи скромну одећу, одећа не мора да буде тесна. Лепу фигуру, привлачност жене ништа не може да сакрије – фигура ће се видети. А да би се видео твој добар карактер, неке унутрашње, душевне особине, да би ти се човек загледао у душу, сакриј своје тело, па ће ти се он загледати у душу. А чиме си ти сакрила душу? Показала си тело и мушкарац чак не може ни да види твоју душу зато што је тело заклања. Зато је спољашњи изглед веома важан. Јасно је да ако је девојка целомудрена, ако је њена одећа пристојна, она својим спољашњим изгледом показује да није просто девојка за провод. И њој ће прилазити, можда и десет пута мање, али ће зато онај ко јој приђе прићи заиста зато што је тражио чисту, чедну девојку, па ју је и нашао. Тако да је према пристојној девојци унутрашњи однос момака веома узвишен. А према другима, које изгледају као девојке за провод, момци се опходе веома лакомислено – ортачки, то је мој ортак. Ипак, у себи схватају – јесте ортак, с њом ми је занимљиво да пробам, да тренирам да се грлим и да се љубим. После се младић истренирао, а онда размишља: „Не, не желим да ступим у озбиљне односе с њом, шта ће ми то? Ја сам с њом тренирао, други је тренирао, већ је толико испипана, додиривана, нипошто се нећу оженити њом. С њом сам се истренирао, научио, а после ћу да тражим другу.“ Зато је врло важно како човек ступању у брак почиње да приступа још из далека.

Такође, притом је важно, на пример, како ће се развијати односи између младића и девојке у прво време. Јасно, изашли су први пут, прва шетња, срце бије, дах је убрзан, емоције су необичне. Први пут он иде с овом дивном девојком о којој је маштао – иде с њом у шетњу. Добро, шетају, шетају неко време, нашетали су се. Желе да развију односе. Први додир као електрошок удара између две руке, први додир, срце опет клокоће, дах је убрзан, човеку је пао мрак на очи, он изговара неке фразе о нечем немогућем, онда, јасно, долази до првог пољупца. Онај ко је целомудрен на томе се задржава, а они који немају кочнице могу да дођу и до кревета. А шта онда наступа? Обавезно ће наступити извештај врхунаца, врхунаца у односима. И испада да се после овог врхунаца нема куд даље. Код некога је прошло пола године, код некога се то одвија

веома брзо, за месец дана долазе до страсних пољубаца, и онда све брзо прелази у навику, јер се људи на све навикавају. И они почињу да размишљају о томе како су пола године живели у неком сталном шоку, стално је било нешто ново, пунота свих емоција, живот кипти. А онда све прелази у навику, људи почињу да размишљају. Како то? Можда је љубав прошла, можда нешто није у реду? У ствари, све прелази у обичну навику. Прошло је пола године, а они се нису упознали, нису се зближили, зато што је развој њихових односа био само спољашњи. А унутрашње нису постали ни за милиметар, ни за грам ближи, и испоставља се да су односи отишли предалеко и они већ почињу да виде неке недостатке другог. Јасно је, пошто постоји навика, они виде неке недостатке, и готово – љубав је отишла, они слежу раменима, како то – пола године смо тако изванредно провели заједно и онда готово – љубав је нестала. Јасно је да није нестала љубав. Просто – неправилно су се развијали односи и људи се растају. Други пут се састају и опет се све одвија по истој шеми, иако се други пут ипак не понавља баш све, зато што прва заљубљеност, први додир, први пољубац, све то оставља такав траг у души. Затим су опет почели да се развијају такви односи, по истој шеми, опет су дошли до врхунца, па су се разишли. И долази до тога да младић приступа браку, а иза себе већ има: једну заљубљеност, другу заљубљеност, трећу заљубљеност. А са сваком заљубљеношћу кад човек почиње да развија неке своје односе, он у то улаже душу, он се залепи за другог, свеједно што нема урастања срца у срце као у то бива у љубави, у браку, у току дугих година. Ипак, свеједно, људи се лепе једно за друго, затим се веза поново раскида и људи се растају с болом, с крвљу. И човек се заљубио једном, други пут, трећи пут, четврти, и душа је већ опустошена и он ступа у брак, а више нема оне свежине осећања, с другом девојком он више није у стању да заволи истински, душа се већ похабала, опустошила, зато што све ове заљубљености, сви ови неправилни односи, наравно, убијају, будућу, праву љубав. Душа слаби и више не може да заволи. Стога је врло важно како се односи граде још пре брака. Зато за мене лично, чим мушкарац предлаже девојци, жени неке односе, на пример, да се прошетају заједно, да се забављају, то је већ све, он јој већ 90% нуди брак. То је готово. Ето, колико све треба да буде озбиљно. А први загрљај, пољубац – могући су недељу дана пре свадбе, пре него што се региструју у општини, или месец дана раније, јер – да они се већ забављају, већ су сигурни, да, поднели су молбу, већ су вереник и вереница – шта им смета. Али ако међу њима нема никаквих озбиљних односа, а они већ долазе до интимне блискости, до неких супружничких момената, душа ће свеједно касније бити потпуно сломљена, и у будућем, правом браку човек више неће моћи да заволи жену, пошто иза себе има већ једну, другу, трећу везу, а природно је да све то оставља траг.

Зато дај Боже, да се он кад је познанство почело, кад се десио се сустрет, труди да има на уму да ни у ком случају не треба да дође до оваквог вртоглавог развоја односа. Сви односи треба да буду врло уздржани. И ако си већ заволео девојку, за тебе треба да буде закон – готово – то је моја будућа супруга, ја већ треба да сматрам да сам јој понудио брак, то јест, односи треба да буду врло озбиљни – недопустива је чак и сама мисао да могу с њом да се растанем, да могу да се растанем са својом вољеном. Човек који је могао да се растане са својом вољеном касније ће већ моћи да се растане и са својом женом у браку. Односи чак и овде, у заљубљености, треба да буду исти као после

регистрације у општини. Готово – понудио си девојци да се прошетате сами увече, сматрај да си јој већ понудио брак. Ето, такви треба да буду озбиљни односи. Природно, не треба ни да говорим о томе да ако већ пре ступања у брак младић и девојка нису сачували чедност, ако су ступили у неку интимну везу – то будућу породицу уништава, зато што се крше основни закони духовног живота – прво јој дај обећање верности, дај обећање верности, потпиши се у општини да је то твоја супруга, да за њу одговараш и пред државом и пред људима, ма шта да се деси, ти за њу одговараш, а онда да, можеш да ступаш с њом у неку блискост. А ако се крше елементарни закони духовног живота – неће бити никакве породице. Све ово се говори о томе како се породица може чувати још пре ступања у брак.

Наравно, породица се може сачувати и без тога, иако мислим да је овај део најважнији, јер, зашто се бракови по правилу распадају? Ето, узмеш крчаг, не можеш одмах да га разбијеш, а ако је сав попуцао, ако је већ сав поломљен, распашће се чим га додирнеш. Исто тако је и у породици. Огроман број различитих грешака људи чине у току свог живота и за време пубертета, и још у неким односима пре брака, и у браку, односно ових напрстина у породичном животу има много, и чим га дотакнеш све ће се развалити. Као што сам рекао, људи чине веома много грешака и пре ступања у брак. У браку је, наравно, исто тако.

Шта може да се посаветује људима? Како је могуће сачувати породицу? Наравно, прво што треба да учини свако – и муж и жена – јесте да одлучи да је за њих породица на првом месту. Ето, колико је то важна тема. Човек којем породица није на првом месту никад неће моћи да је сачува. Рецимо следеће, у Православној Цркви постоји правац у богословљу под називом морално богословље. Кад смо ми студирали, ја сам студирао богословију, управо на моралном богословљу се објашњавало да постоји извесна хијерархија вредности. За православног хришћанина постоји следећа хијерархија вредности. На првом месту су, наравно, Бог и Његове заповести. Човек не сме да поступа против Божјих закона. На другом месту треба да буде породица. На трећем месту треба да буде друштвено служење људима, тј. посао, на четвртом месту нека лична интересовања, ствари којима он даје предност итд. Да, то је веома важно, на другом месту после Бога се налази породица. А како је обично било у совјетско време? Друштвени интереси су били изнад личних. Ето, тако је било: постоје друштвени интереси и постоје лични, а породице заправо није ни било. Није било јасно да ли она спада у друштвене или у личне интересе. Породице уопште није било. Међутим, православном хришћанину треба да буде јасно: прво је Бог, а онда породица, породица је изнад свега осим Бога. Шта значи да она не може да буде изнад Бога? Ако муж наговара жену: абортирај, не желим то дете, хоћу да се решим тог проблема, верујућа жена мора да схвати да је заповест: не убиј, много важнија од послушања мужу. Она мора да сачува породицу, али не по цену убиства. Бог је важнији од мужа. Наравно, постоје ситуације, кад муж може бити пречи од неких религиозних елемената. Ако муж не пушта жену на богослужење, жена више треба да слуша мужа и да сачува породицу,

зато што је он не тера да упропасти породицу, да почини убиство, односно она треба да слуша мужа на првом месту, а изузетак је једино ако се то тиче кршења заповести Божјих, заповести поводом неког греха. Зато што за човека породица треба да буде на највишем месту после Бога ма шта да се деси.

Или ако, рецимо, жена размишља да ли да се врати на посао или да остане с дететом, јер – и досадно јој је, сама је с дететом код куће, па не може више, и мисли: „Боље је да дам дете у вртић, да идем на посао.“ Не, то није најбоља варијанта, породица треба да јој буде на првом месту. Истина, мислим да жене мање греше у том смислу, овде је већи грех од стране мушкараца. Мушкарци, нажалост, све више и више избегавају учествовање у породици у стилу: „Нахранио сам дете, дао сам му да пије, и то је све – више не учествујем у породичном животу.“ Врло је страшно кад мушкарац избегава учествовање у породичном животу. И мислим да сваки мушкарац треба то да схвати, посебно кад је реч о васпитавању дечака. Занимљиво је то да се по развојној психологији, односно по психологији развоја по полу, кад се има у виду васпитање дечака и девојчица, сматра да од 3 године отац треба да се бави васпитањем дечака. До 3 године деца су, може се рећи, бесполна. Она су уз мајку и мајка их исто васпитава – свеједно да ли је у питању дечак или девојчица. Ипак, после 3 године јасно је да деца треба да добијају потпуно различито васпитање. Дечак се већ васпитава да постане мушкарац, девојчица се васпитава да постане жена. Дечак прелази на васпитање мушкарца, девојчица на васпитање жене. Отац је дужан да се чим је син навршио 3 године, бави васпитањем деце. Данас, нажалост, мушкарца који се бави васпитањем деце, односно породицом, не можеш ни свећом да нађеш. То је врло страшно, кад муж не учествује активно у породичном животу, него све пребацује на жену. Све то постепено уништава брак.

Већина свих развода се дешава управо 2-3 године након склапања брака. Зашто? Зато што сваки млади пар, чим је ступио у брак, мора да схвати: од тог тренутка почиње најтежи и најодговорнији период у нашем животу, кад се заправо формира наш породични живот. А шта се код нас дешава? Чим људи ступе у брак – рађа се дете, и какав оно развој добије у првим годинама, такав ће имати карактер – и с породицом је исто тако. У ово време се одвија најозбиљнији рад, психолошко прилагођавање двоје људи, и то је веома важно. Чим ступе у брак треба да им буде јасно да је пред њима огроман пут, огроман проблем. Зашто? Док су младић и девојка њихови односи се формирају тако да се могу окарактерисати двама цртама. Прва је да се сви недостаци увек сакривају. Имам, ето, ту лошу особину. Никад је нећу показати, што да показујем нешто лоше? Човек схвата да треба лепо да изгледа пред другом половином и труди се да покаже девојци врлине којих можда и нема. Они се можда праве важни једно пред другим. Сигурно, човек увек пред туђим људима жели да изгледа боље. С девојком је исто тако, све је то нормално. Ту нема никаквог лукавства. Ево једног примера: будућа млада је дошла у кућу – јасно је да ће се младић потрудити да поспреми читав стан, да све буде лепо, да се пристојно обуче, да све буде како треба. Пред мамом може да се не

стиди, и пред сестром, пред братом, а пред девојком треба да се стиди и то много. Неће ваљда да се покаже пред њом у лошем светлу? Чим људи ступе у брак, наравно, за прве 2-3 године, пред њима је тако огроман број разних мана које раније нису видели, које су крили од људских погледа, па можда и од себе самих, и оне се одједном показују. Јасно је шта тад почиње. Ако је раније младић имао поцепану мајцу могао је да каже мами: „Нешто ми се поцепало, зашиј“ и све ће бити у реду, сад ће то већ говорити младој, односно жени. Раније се увек лепо облачио, а сад јој каже: „Гледај сама шта не ваља – сама зашиј.“ И јасно је да у прво време брачни другови знају врло мало једно о другом, а сад се упознају и најнеочекиваније стране. Јасно је да ако се младић удвара девојци, и они дођу у кафић, он неће копати нос, неће чачкати зубе виљушком, јер то није пристojно. Сад, кад су се регистровали, док седе код куће за трпезаријским столом и једу, ту већ може да се деси свашта, може чак и кутлачом да се чеше по леђима, да чачка уши виљушком – свашта, све то испливава пред жениним очима њој припада мука: шта је то? Никад му се то није дешавало, а сад? Очигледно је да су муж и жена блиски људи и више се не стиде једно другог и све оно што се крило, обавезно ће испливати и људи ће се разићи, сами не схватајући да су неправилно прилазили стварању породице, да нису могли унапред да знају неке ствари.

Дакле, ове 2-3 године су заиста најнапетије, и то није све, на томе се не завршава. У прве 2-3 године се по правилу рађају деца. Овде опет сви односи између брачних другова почињу да се престојавају на други начин. И њихови односи који су постојали док су били младић и девојка, па су се чак успешно развили, и они су се прилагодили једно другом, свеједно се, кад се роди дете опет мењају. Поново се мења све у породици, односно породица расте, стално расте као биљка, она даје мали изданак, ево првих листића, ево првих плодова док дрво не постане витко, лепо. Исто тако и породица постепено расте, развијају се породични односи. Родило се прво дете – готово, почело је престојавање свих односа у породици. Муж и жена морају да се припреме и за то. На пример, кад смо ми чекали прво дете, супруга ми је стално давала књижице: „Ево ти, прочитај, видиш шта ту пише: „Рођење детета“, „Нега детета“... Зашто ја читам, а ти не читаш?“ „Добро,“ мислим, „ипак треба да узмем књижицу, хајде да прочитам, отварам, књижицу гледам по садржају да видим шта ту има да је најзанимљивије. Аха! – „Љубомора мужа“, онда „Љубомора оца“. „То је неки специјалистички чланак, читам иструкције: после рођења детета муж почиње да бива љубоморан на жену. Није ми јасно. Како то муж може да буде љубоморан на жену, односно то је чудно, кад је у питању сопствено дете, па то је његово дете, што да буде љубоморан? А у ствари, заиста је тако. У породичном животу након што се роди прво дете, и ако су односи између мужа и жене били идеални, и они се воле, пазе се, брину се једно о другом, чим се роди дете супруга се аутоматски у потпуности пребацује на дете. Муж долази кући и види: аха, нема оне бриге од стране жене и нема омиљеног јела и нема сталне пажње према њему, да га кад има неке проблема жена саслуша. Она се потпуно посветила детету. Он је за супругу био на првом месту, а одједном је жена сву пажњу усмерила на дете и он одједном више нема приоритет. Јасно је да већ почињу проблеми. Они заједно треба да науче да воле ово мајушно биће. Ако науче да воле заједно – хвала Богу. Узгред речено, код Егзиперија има једна изванредна реченица:

Заљубљени, људи који се воле – нису они који гледају једно у друго, већ они који гледају у истом правцу. Ево, ово престојавање обавезно мора да се деси у породици. Зато што се заљубљени само гледају, наслађују се међусобним општењем, мисле да једно у другом треба да пронађу срећу, а срећа није у оном другом, већ у томе што смо се научили да будемо саборци, сарадници, саучесници у животу. Заједно ћете радити исту ствар, заједно ћете волети ово мајушно, мало биће које се појавило.

Ето, то значи да се људи науче да буду заједно, да се науче да у васпитању треба да буде исто тако. Потпуна слога између родитеља је један од неопходних услова за васпитање деце. Чим између родитеља има неких несугласица: мама васпитава по једном моделу, а тата по другом, дете већ мисли: „Аха, мама каже ово, тата каже оно, значи могу да бирам.“ За васпитање је то врло страшно, кад нема једномислија између родитеља, за васпитање је то ужасно. Овим поводом може да дође до мноштва свађа. Деца, наравно, захтевају врло много напетих снага, пажње, душевних сила. Наравно, многе свађе се дешавају због деце, муж и жена једно другом говоре: „Ти не васпитавао дете како треба!“ Престојавање до којег долази у породичним односима после рођења деце је такође врло важно.

У православљу постоји појам као што је смирење, односно човек уме да се мири, да неке своје амбиције гуши, да их не истиче, и да с миром прилази другом човеку, односно да се смирава с оним што се дешава. Да, ако постоје неке несугласице, сопствене амбиције, он треба да их угуши, да уме да се жртвује – ето то је у породичном животу главно. Људи се у породичном животу најчешће разводе због својих амбиција, због тога што немају жељу да попусте, због схватања неке своје праведности, своје узвишености: „Ја сам паметнији, ја боље схватам то питање, ћути, умукни, немаш појма о томе. Ја се бавим децом, боље немој да сметаш.“ Ето, ту има много проблема, ако људи не умеју правилно да попусте на време, ако не могу на време да се зауставе у својим претензијама. Док нема деце ови односи неслагања се не откривају, они могу бити не приметни, али деца се појављују и она у породици захтевају већи труд, и природно, све ово испливава.

Ми, на пример, такође имамо православни радни камп. На две недеље идемо на камповање, и живимо у шаторима, и то је врло важан период, зато што одједном видиш како се човек показује са свих страна – сто посто, зато што људи живе 24 сата заједно у истом радном режиму. Тако на пример, кад је у питању дежурство у кухињи, шаљеш једног човека, а после другог, види се да се један брзо одазива, а други не. Дакле, заједнички живот одмах све открива. Исто тако се човек открива и кампу. Кад људи живе заједно човек не може да се сакрије, све то избија из њега. Исто тако се у породичном животу захтева улагање свих снага. Једно дете се рађа, друго, треће, и наравно, она захтевају огромну пажњу, огроман напор, огроман труд. А људи, нажалост, ето, то је главно, управо не желе да се труде. Често се на исповести дешава следећи

случај. Слушаш, супруг почиње да се каје: „Ето, варао сам жену, имам љубавницу.“ Починеш да постављаш питања: „Како? Зашто?“ „Па ето, жена ме не разуме, оваква је – онаква је, а ова је душевна, разуме ме. Жена не разуме, а ова је душевна, можемо да нађемо заједнички језик.“ А кад почињеш да копаш, испоставља се да је у ствари све другачије. Зашто муж може да превари жену? Зато што он сам не може, нема способност да заволи свим срцем своју жену да би стално био спреман да јој помогне у неким тешкоћама, у проблемима, он није спреман да преузме одговорност у неким породичним стварима и јасно је да се рађа ова хладноћа у жени. Жена осећа његову неспособност да воли свим срцем. Жена према њему почиње да се односи хладно, а он жели неку пажњу, жели да добије неку утеху, и среће жену с којом ничим није везан, нема никаквих обавеза, никакве одговорности. Не срећу се сваког дана, не живе заједно, не воде заједничко домаћинство. Јасно је да се он мало удварао, поклања му се љубав, пажња. Природно, он тада већ почиње да добија ова беспалатна задовољства, односно тако долази до преваре – он сам не може да заволи жену, а да добије бесплатно задовољство – то је увек лако и једноставно. И овде се чак и ако нема развода, али је дошло до преваре, брак већ страшно распада, зато што је он у стању да превари жену.

Само права љубав може да сачува породицу, ако се под љубављу подразумева способност на самопожртвовање, способност да се попусти, да се нешто предузме, да човек заборави на себе, да воли независно од тога да ли га други воли. То је, вероватно, један од важних услова за љубав: да човек воли независно од тога да ли је друга страна добра или рђава. То је као што волимо децу, деца могу да буду заиста страшна, односно ми се трудимо да их волимо улажући све срце. Тако и у браку муж и жена треба да се оносе једно према другом: „ја те волим, спреман сам на сваку жртву, на све уступке које може да захтева једна породица,“ односно треба да постоји способност за самопожртвовање и одрицање од својих претензија. То је главни услов. Ако у породици постоји макар један мудар човек који уме да попусти породица ће се сигурно сачувати. Нажалост, таквих људи данас има све мање, зато ће се породица, кад људи не умеју да иду на компромисе, сигурно распасти. А људи су способни да воле, усвајају потпуно туђу децу и одједном се у њима рађа љубав, рађа се ова потпуно нова везаност. Па они могу да воле! Зар муж и жена не могу да воле једно друго? Наравно, треба се трудити.

Свештеник Илија Шугејев
старешина храма Архангела Михаила
намесник црква Талдомског округа

